

PONYI LÁSZLÓ PHD.

lponyi@gmail.com

tudományos kutató, egyetemi adjunktus
(NMI Művelődési Intézet NKft., ELTE PPK)

„Látszódik azokon a gyerekeken...”

Roma közösségi házak szociokulturális tevékenységei

Socio-Economic Activities of Roma Community Houses

ABSTRACT

This paper is based on the empirical part of our PhD. dissertation (PONYI 2017). During the qualitative research, we examined 32 Roma community houses in the North Hungary region in 2015–2016. As a research tool, we have basically chosen a questionnaire and an interview method, which we took primarily with the leaders of the community houses and with the visitors. In our research, we primarily examined the activities, organization and funding of the community houses. In our paper, we mainly focus on the activities of the Roma scene and its educational activities with the aim of promoting and helping social integration and the process of social inclusion.

KEYWORDS

roma community houses, socio-cultural activities, pedagogical and educational activities, social integration, process of social inclusion

DOI 10.14232/belv.2018.3.4 <https://doi.org/10.14232/belv.2018.3.4>

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article: Ponyi László (2018): „Látszódik azokon a gyerekeken...” Roma közösségi házak szociokulturális tevékenységei. *Belvedere Meridionale* 30. évf. 3. sz. 71–91. pp.

ISSN 1419-0222 (print) ISSN 2064-5929 (online, pdf)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)
(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

www.belvedere-meridionale.hu

BEVEZETÉS

Tanulmányunk doktori értekezésünk empirikus részére támaszkodik (PONYI 2017). A kvalitatív kutatás során, az Észak-magyarországi régióban 32 roma közösségi házat¹ vizsgáltunk 2015–2016-ban. Kutatási eszközként alapvetően kérdőíves és interjúk módszert alkalmaztunk, melyeket elsősorban a közösségi házak vezetőivel és részben a látogatóival vettünk fel.² A felmérés során elsősorban a közösségi házak tevékenységére, szervezetére, finanszírozására és humán erőforrás ellátottságára fókuszáltunk. A kutatás kezdeti időszakában lényegében nem sokat tudtunk a roma közösségi házakról. Nem ismertük a számukat, tevékenységüket, időnként látott napvilágot egy-egy hír roma házak megnyitásáról, vagy éppen bezárásáról. Sorakoztak a kérdéseink. Hol találhatóak, mennyien vannak? Mik a működési sajátosságai? Kik, és mit csinálnak benne, miből tartják fenn magukat? A nevükben romákat célzó színterek talán maguk is szegregatív intézmények lennének? Néhány korábbi forrástól eltekintve, nem álltak rendelkezésre empirikus adatok sem a fenntartóikról, sem a vezetőikről és arról sem, hogy kik, milyen számban és milyen összetételben látogatják ezeket a közösségi tereket.

Két forrást azonban előzményként fontos megemlítenünk. Az Autonómia Alapítvány 2001-ben jelentette meg tanulmányát a roma közösségi házakról (LUKÁCS 2001). A felmérésben együttműködő partnerként vett részt a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal és a Soros Alapítvány. A felmérés, hasonlóan empirikus vizsgálatunkhoz, elsősorban a tevékenységre, a szervezetre és a finanszírozásra fókuszált. A kutatók adatbázisába összesen 171 szervezet került be, ebből 78 szervezet vett részt a vizsgálatban. A felmérés megállapításai alapján, nem egy esetben még a rendszerváltás előtt létrejött cigány klubok alakultak át közösségi házakká. A vizsgálat alapján ezek a házak már akkor is egyrészt a roma hagyományörzés, másrészt pedig a társadalmi integráció intézményei voltak.³ A másik forrás, amely roma közösségi házakat vizsgál, a kisebbségi ombudsman jelentése a kisebbségi kulturális jogok vizsgálatáról (KÁLLAI 2010). A jelentés lényegében a kultúráközvetítő intézményrendszer tagjaként kezeli a roma közösségi színtereket. Az ombudsman jelentésében többek között nehezményezte, hogy nincsenek a roma közösségi színtereket lajstromozó adatbázisok. Ugyanez a probléma sajnos jelentkezett a kutatásunk előkészítő szakaszában is.⁴

¹ A roma közösségi házakkal szinonim kifejezésként használjuk a roma közösségi színtereket, roma közösségi tereket, roma házakat is. Ugyancsak szinonim fogalomként kezeljük a roma és a cigány elnevezéseket is.

² Vizsgálati szemlélet: diakron, szinkron, multidiszciplináris. Kutatási stratégia: részben deduktív, részben induktív, kvantitatív és kvalitatív módszerek egymást kiegészítő alkalmazása. Mintavétel: részben csoportos, részben dimenziók szerinti, részben hólabdaszerű. Kutatási eszközök: kérdőív, félig strukturált vezetői interjú; strukturált látogatói interjú, az elméleti vonatkozások és a hipotézisek vizsgálata alapján: dokumentumelemzés; korábbi adatok, összevont adattáblák másodelemzése, Statisztikai Adatelemző Program (SPSS) használata. Térdimenzió: regionális, idődimenzió: 2001–2015 közötti folyamatok empirikus vizsgálata. A válaszadók anonimitását biztosítottuk, eltűnt a komparativitás lehetőségével (kisteleptülések, városok és megyeszékhelyek, a három megye esetében). A kutatás során kérdezőbiztosokat is alkalmaztunk.

³ Az Autonómia kutatása alapján ezek a házak még a roma fiatalok összefogására is szolgáltak. A felmérésünkben mi már nem találtunk ilyen típusú tevékenységet. Úgy gondoljuk, ezt egyrészt a közösségi házak tevékenységi körének, másrészt pedig a magyar szabadidős és kultúrafogyasztási szokások változásával magyarázhatjuk. Mindezekkel kapcsolatban lásd Hidy 1997; BÁRDOSI – LAKATOS – VARGA 2004; HUNYADI 2005; DUDÁS – HUNYADI 2005; KAPITÁNY – KAPITÁNY 2009 tanulmányait.

⁴ Az adatbázisunk alapján a régióban működő 35 színtérből összesen 32-vel vettük fel sikeresen a kapcsolatot és kérdeztük le őket. Így a régióban működő roma közösségi házak 91%-át kerestük fel. Úgy gondoljuk, hogy a minta főbb tulajdonságaiban tükrözte a populáció sajátosságait. A viszonylag kis számú mintát azzal ellensúlyoztuk, hogy a vizsgált közösségi színterek általános és részletes vizsgálatát is elvégeztük a kérdőív alapján. Az elkészült kérdőívekből és interjúkból – mivel alapvetően homogén mintáról beszélhetünk – alapos következtetéseket tudtunk levonni.

1. ROMA KÖZÖSSÉGI HÁZAK FOGALMA, TÍPUSAI, TEVÉKENYSÉGI KÖRE

A korábbi források és az empirikus vizsgálat tapasztalatai alapján tettünk kísérletet a közösségi szinterek fogalmának meghatározására. A beérkező adatok feldolgozása során tapasztaltuk azt a sokszínű tevékenységet, finanszírozást és szervezeti formát, amely jellemezte a szintereket. Úgy véltük, éppen ezért nem is szabad túlságosan leszűkíteni a fogalmat sem. A tapasztalatok alapján a szinterek egyik meghatározó lényegi sajátossága a sokféleség. Olyan helyben jelentkező oktatási, kulturális, egészségügyi és szociális típusú feladatokat látnak el, amelyeket az adott településen a szakintézmények nem tudnak, nem képesek ellátni. Összetett szolgáltatásaikkal részben állami, részben önkormányzati feladatokat látnak el, amelyekkel a jelentkező szükségletekre reagálnak.

Az empirikus tapasztalatok alapján a roma közösségi házak olyan – elsősorban, de nem kizárólagosan – a roma lakosság helyi szükségleteinek kielégítésére szolgáló komplex – oktatási, kulturális, szociális és egészségügyi – szolgáltatást nyújtó közösségi szinterek, amelyek tevékenységükkel egyszerre szolgálják a társadalmi és oktatási integrációt, a helyi, főként kisebbségi közösségek szervezését és fejlesztését, a roma kisebbséghez tartozók kulturális örökségének megőrzését, ápolását és közvetítését, valamint a roma közösségek közművelődését.

A vizsgálatból kitűnt, hogy a szinterek szolgáltatásaikat elsősorban, de nem kizárólagosan a roma lakosság számára nyújtják. Programjaik, szolgáltatásaik mindenki számára elérhetőek a településeken. Azokat a roma populációval együtt, vagy egymás mellett élő, elsősorban a szegényebb, rászoruló lakosság is igénybe veszi.

„...természetesen az itt lakó magyar családok is megkeresnek bennünket, vagy mi keressük meg őket. Sokszor burgonyát, almát osztottunk. Kivételesen nem csak a romák, hanem minden egyes házból jöttek. Aranyosak, és jönnek, és köszönnek, és akkor észreveszik, hogy esetleg nekik is tudunk valamiben segíteni.” (Vezetői interjú – Segítő Ház – Gyöngyös)

A közösségi terekben lehetőség van a roma és nem roma lakosság közötti kapcsolatok javítására, az egymással szemben táplált előítéletek csökkentésére is. BANKS – BANKS (2011; 2016) alapján úgy gondoljuk, hogy a szinterekben zajló multikulturális tevékenység és multikulturális nevelés segítségével van lehetőség a közeledésre és a békés egymás mellett élésre is.

„Fontos egymás megismerése. Egy magyar családnak másabb szokásai vannak. Mi megismerjük az ő szokásait, ők megismerik a mi szokásainkat. El lehet lesni egymásnak a szokásait. (...) Hogy mindenki mindenkivel itt annyira közvetlen tud lenni, én ezzel tök jól elvagyok. Nem az a kép alakul ki, hogy Úristen, őneki fehérebb a bőrszíne, én miért beszélgessek vele? Hanem ez természetessé válik. Meg akarjuk egymást ismerni!” (Látogatói kérdőív – 2. válaszadó – „Mazsola” Biztos Kezdet Gyerekház – Tarnabod)

„Mondhatni, hogy ezeknél a gyerekeknél, akik ide járnak hozzánk, nincs integrációs vagy etnikai feszültség. Elfogadják egymást, jól viszonyulnak egymáshoz, ebben maximálisan nagy szerepe van a tanodának.” (Vezetői interjú – Kereszt az Aszfaltdzsungelben Tanoda – Miskolc)

„Nagyon sok arcukat adnak egymásnak a gyerekek. Azért is jó, mert a nem roma gyerekeknek roma kultúrát adunk, mindig feldolgozható, emészthető formában. Volt egy kis divatbemutató is például, egy cigánymese délután, és ez megfordítva is. A multikultúra és az interkultúra úgy jelentkezik, hogy azt saját maguk is behozzák.” (Vezetői interjú – Kalán Tanoda – Miskolc)

A vizsgálat alapján a színtereknek az elmúlt 10 évben négy feladatköre alakult ki. A cigányság társadalmi integrációjával, felzárkózásával kapcsolatos feladatok (1), a kisebbségi közösségek fejlesztése, szervezése (2), a cigány hagyományok ápolása, őrzése és közvetítése (3) és közművelődési tevékenység a lakosság részére (4). Ezek a tevékenységek részben önállóan, azonban nem egy esetben egy-egy programon belül, egymással párhuzamosan, egymást erősítve, szinergiában valósulnak meg. Több esetben is megjelent a szándék, hogy a színterek kapcsolódjanak be a gazdaság- és társadalomfejlesztési folyamatokba. Ezeknek a projekteknek a célja a foglalkoztatottság növelése, az önfenntartás szándékának és szemléletének az erősítése.

„A szervezetünk rendelkezik egy gombatermesztő üzemmel, ahol szeretnénk a gombatermesztést magasabb szinten művelni és fenntarthatóvá tenni, hogy állandó munkalehetőséget tudjunk biztosítani a helyi lakosoknak. Szóval a foglalkoztatásban kívánunk olyan megoldásokat kínálni a helyi lakosoknak, ami értékteremtő, piaci alapokon nyugvó és mintát adó foglalkoztatás. A többiek is, a gyerekek is lássák azt, hogy az egyetlen megoldás nem csak a közmunka program, hanem emellett van más lehetőség is.” (Vezetői interjú – Bhim Rao Tanoda – Szendrőlád)

A közösségi színtereket több szempont alapján is tudtuk csoportosítani. A szervezet szempontjából főként uniós alapú támogatásból fenntartott házakat találtunk, de tagintézményekre, költségvetési intézményekre és kis mértékben kulcsos házakra is volt példa. A különböző típusok településenként eltérő változatait a finanszírozási lehetőségek, az alapítói, fenntartói szándékok és a helyben jelentkező igények határozzák meg. A tevékenység és a szervezet alapján a közösségi házak öt típusával találkoztunk. Meg tudtunk különböztetni nemzetiségi iskolát, mint oktatási közösségi teret (1 db), tanodákat (13 db), biztos kezdet gyermekházakat (2 db), hagyományosnak tekinthető roma közösségi házakat (13 db) és integrált közösségi és szolgáltató tereket (3 db). Mind az öt típusra jellemző, hogy különböző arányban ugyan, de komplex oktatási, nevelési, szociális, egészségügyi és közművelődési feladatokat is ellátnak.⁵ Az alábbiakban a különböző típusok rövid bemutatására kerül sor.

1.1. Tanodák

A tanodák kialakulásában az az alapvető felismerés játszott szerepet, hogy a mai magyar iskola-rendszer a hátrányos helyzetű és roma tanulók sajátos igényeihez és szükségleteihez nem tud alkalmazkodni. Éppen ezért volt és van egy olyan intézményre szükség, amely ezt a problémát kezelni tudja. A tanoda, amely az esetek többségében a közoktatási intézménytől is elkülönül, egyrészt kompenzálja a hátrányokat, másrészt pedig esélyt is teremt a felzárkózásra.

A tanoda fogalmát és lényegi sajátosságait a TanodaPlatform Szakértő Csoport fogalmazta meg.

⁵ A vizsgálat időpontjában a roma közösségi színterek különböző típusainak jellemzésére, szervezetük, finanszírozásuk, tevékenységük, számuk pontos leírására, elemzésére nem álltak információk rendelkezésünkre. Ez alól bizonyos tekintetben kivételt jelentenek a tanodák, hiszen azokat összefogja, szervezi és kutatja a TanodaPlatform Hálózat. A TanodaPlatform vállalt feladata az érdekvérvényesítés, egy kiszámíthatóbb finanszírozás elérése, a tanodák szerepének tisztázása, a tanodai munka elismertségének növelése, valamint a tanodák munkájának szakmai támogatása. A Platformnak lényegében sikerült országos hálózatba szervezni a tanodákat. Feladata az információgyűjtés a tanodákról, a jó gyakorlatok megismertetése, a jellemző nehézségek bemutatása, műhelybeszélgetések szervezése a tanodákat érintő szakmai kérdésekről. További részletek <http://tanodaplatform.hu>. Hozzáférés dátuma: 2018. 05. 25.

„A tanoda nem kormányzati szervezet által működtetett, helyi sajátosságokra, a gyermekek, fiatalok önkéntes részvételére és egyéni szükségleteire építő, független infrastruktúrával rendelkező közösségi szintér. A személyiségfejlődés egészét szem előtt tartó komplex szolgáltatást nyújt, melyet az oktatási rendszerben nem megfelelően elismert, a társadalmi perifériára szoruló gyermekek és fiatalok nem érhetnek el.” (Csovcovics et al. 2015)

A tanodák elsődleges célja és feladata így a hátrányos helyzetű, a társadalomban és az iskolában is perifériára szorult gyermekek és fiatalok komplex segítése. Az első tanodák már a 90-es évek közepén megjelentek, fennmaradásukat akkor még elsősorban az adományoknak köszönhették (FEJES – SZÜCS 2016. 13–14). A létüket aztán a 2003. szeptember 1-jétől hatályos közoktatási törvény már legitímálta is.⁶ A jogszabály alapján aztán több pályázatot is kiírtak a finanszírozásuk érdekében. Fenti intézkedések következtében aztán nőtt is a tanoda típusú közösségi szinterek száma. Azonban – ahogy általában a roma közösségi szinterek esetében is – ezek a támogatások nem voltak folyamatosak, az egyes pályázati kiírások között esetenként évek telnek el. Ez a tény, a többségükben civil szervezetek fenntartásában működő tanodák folyamatos működésének legfőbb akadályát jelenti (LÁNYI 2008. 526–538.). Fejes József Balázs 2014. évi adatai szerint, a tanodák jelentős része mindössze egy-egy pályázati ciklus erejéig működött, és rendkívül alacsony a folyamatosan működő tanodák aránya (FEJES 2014. 29–56.). A fenti források alapján, a mintegy 300 korábban létező tanoda működését elsősorban uniós forrásból (HEFOP, TÁMOP) támogatták. A tanodai oktatási-nevelési tevékenységre jellemző, hogy a pedagógus–diák kapcsolat eltér a hagyományos iskolaitól. Jellemzőek az innovatív pedagógiai módszerek, a multikulturális nevelés, az informális szerepek erőteljesebb megjelenése és alkalmazása, az elfogadó közösség és a tanulók érdeklődése alapján szervezett szabadidős elfoglaltságok (RAJNAI 2012). A tanodák alkalmas szinterei az elmélyült tanulásnak is. Éppen ezzel, a roma tanulók esetében a nem megfelelő otthoni tanulási környezetet is kompenzálni tudják. A tanodák az iskolai szünetben délutánonként és a hétvégén is tudják fogadni a gyerekeket és fiatalokat. A tanodákban a szülőket is sokkal nagyobb mértékben be lehet vonni a gyermekek tanulási folyamataiba. Itt ők is mintát kapnak a megfelelő otthoni tanulási környezet kialakításához. A tanodák tanulókhöz igazodó egyéni és kiscsoportos módszerei a tehetséggondozásban is jelentős eredményeket érhetnek el. Tevékenységük révén csökkentik az iskolaelhagyást, és jelentős szerepet töltenek be a helyi közösségek életében, hiszen lényegében a településük közösségi szintereként is működnek. Programjaik nem egy esetben közművelődési, kultúraátadó, kultúrákövetítő jellegű tevékenység is. A tanodák a szocializáció szinterei is, hiszen sok esetben ellensúlyozzák a nem megfelelő szülői hozzáállást is. A tanodák közvetítő szerepet is betöltenek az iskola és a szülők között. Sok esetben szociális feladatokat is ellátnak, hiszen étkezést, fűtött helyiségeket, alkalmas tanulási környezetet és tartalmas szabadidőt kínálnak a hátrányos helyzetű fiatalok számára (Csovcovics et al. 2015).

⁶ A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény hatályos változata említi a tanodákat. Az oktatásért felelős miniszter közoktatásfejlesztéssel kapcsolatos feladata többek között az új pedagógiai módszerek, megoldások és szervezeti formák kidolgoztatása és elterjedésének támogatása szerepel. A ma már nem hatályos jogszabály ebben az összefüggésben említi a tanodákat is (95§ (1) m) bekezdés.

1.2. Biztos Kezdet Gyermekházak

A tapasztalatok alapján, főként a romáknál az általános iskolai és középiskolai lemaradás oka az, hogy nem állnak olyan feltételek a gyermekek korai életkori szakaszában rendelkezésre, amelyek a megfelelő testi és lelki fejlődését biztosítanák. A korai életéveknek pedig meghatározó szerepük van a gyerekek későbbi életútja szempontjából. A kisiskolák és szakiskolák gyenge tanulói teljesítménye nem elsősorban az iskolák finanszírozási nehézségeivel, vagy a gyenge oktatói és nevelői teljesítménnyel, hanem az a tanulók kedvezőtlen szociokulturális környezetével van összefüggésben (KELLER – MÁRTONFY 2006. 388.). A tanodákhoz hasonlóan, a gyermekházak is olyan hiányt próbálnak betölteni, amire a jelenlegi oktatási, nevelési rendszer nem képes. Ebben az esetben a család kedvezőtlen szociokulturális helyzetéből adódó hátrányokat próbálják kiegyenlíteni.

A rendelkezésre álló források szerint a Biztos Kezdet Program 2003-ban kezdődött 5 modell értékű kísérlet indításával: Vásárosnaményban és környékén, Csurgón és társult településein, valamint Ózdon, Győrben és Budapesten, Józsefvárosban.⁷ A kezdeményezés a Sure Start angol program magyarországi megfelelőjeként fogható fel. 2006-ban, a minisztériumi támogatásoknak és kormányzati programoknak köszönhetően, már 52 ilyen jellegű terv került elfogadásra.⁸ A Program hatására a megszülető Biztos Kezdet Gyermekházak elsődleges célközönsége az általános iskolai kor alatti, főként a 0–5 éves korú gyermekek és azok családjai. A kutatásunk tarnabodi és erki tapasztalatai alapján, a gyermekházak vállalt céljaik szerint elősegítik a gyermekek testi, közösségi, értelmi, érzelmi, alkalmazkodási és szociális képességeinek fejlődését. Segítik a szülők gyermeknevelési kompetenciáinak fejlődését, a harmonikus szülő–gyermek kapcsolat kialakulását, az ezzel kapcsolatos pozitív minták átadását. A házak fejlesztik az egészségkultúrát, javítják a családok egészségi állapotát. Támogatják a speciális nevelést igénylő gyermekeket és családjukat. Fontosak azok a rendezvények is a gyermekházak életében, amelyekkel a helyi közösségeket, a civil aktivitást erősítik. A gyermekházak alapításában fontos szempont volt az is, hogy azok hátrányos helyzetű térségekben, településeken, településrészekben jöjjenek létre. Ilyen módon ezek a színterek közvetlenül elérhetőek és a helyi szükségletekre tudnak azonnal reagálni. Építenek a szülők aktivitására is. A közösségi terek szakmai munkatársai az adott településen, településrészen felkutatják az érintett családokat és bevonják őket a közös tevékenységbe. A gyermekek számára komplex képességfejlesztési tevékenységet látnak el a különböző foglalkozások és játéklehetőségek révén. Fejlesztik a szülői kompetenciákat

⁷ A vizsgálat időszakában a Biztos Kezdet Programról alapvetően az MTA Gyermekszegénység Elleni Program honlapján álltak rendelkezésre adatok. http://www.gyerekesely.hu/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=202. Hozzáférés dátuma: 2017. 05. 03.

⁸ 1105/2007. (XII. 27.) Korm. határozat a Roma Integráció Évtizede Program Stratégiai Tervhez kapcsolódó, a 2008–2009. évekre szóló kormányzati intézkedési tervről. A határozat alapján: a „Biztos Kezdet Program” keretében minimum öt programot kellett indítani a leghátrányosabb helyzetű kistérségekben, a településeken élő, főként a 0–5 éves korú gyermekek és családjaik támogatására, a deprivációs ciklus megakadályozására és a korai képességfejlesztés megvalósítására.; 1430/2011. (XII. 13.) Korm. határozat a Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégiáról, valamint végrehajtásának a 2012–2014. évekre szóló kormányzati intézkedési tervéről. A határozat megerősíti a Biztos Kezdet Programot, a gyermekjólét érdekében Biztos Kezdet Gyerekházakat kellett létrehozni, legalább a leghátrányosabb helyzetű kistérségek kétharmadában.

a közös foglalkozások segítségével. Tanácsot adnak a gyermekek egészségével kapcsolatban, megszervezik a kötelező szűréseket. Életvezetési tanácsokkal és ezekhez kapcsolódó rendezvényekkel segítik a szülőket. Céljaik eléréséhez együttműködnek a helyi iskolákkal, óvodákkal, szociális és egészségügyi intézményekkel.

„...nekem a kislány is úgy tekint rá, mintha kötelező volna, mint a bölcsőde. Megvan az a harmóniája, ami a gyereknek a fejlődését elő tudja segíteni.” (Látogató kérdőív – 2. válaszadó – Mazsola Biztos Kezdet Gyerekház – Tarnabod)

„A gyerekkel tudok ott játszani, a gyerekkel tudok foglalkozni, ha kell valami segítség ott, akkor segítenek. Mert így a gyerekeket fejleszti, nem hagyja elbutulni.” (Látogatói kérdőív – 4. válaszadó – Mazsola Biztos Kezdet Gyerekház – Tarnabod)

1.3. Hagyományos roma közösségi színterek

A hagyományos roma közösségi színterek tevékenységében a közművelődési, közösségi feladatok száma általában magasabb, mint a tanodákban és a biztos kezdet gyermekházakban. Ezekben a színterekben a tevékenység is összetettebb. Célközönségük is már nem csak a roma gyermekek és fiatalok, hanem a településük, településrészük valamennyi lakosa számára szerveznek programokat. A tevékenységi körükben ugyan meghatározó a gyermekekkel való foglalkozás, azonban a rendszeres tevékenységeik között már megjelenik a családi napok szervezése, sport rendezvények bonyolítása, a civil szervezetek rendezvényeinek segítése, befogadása, részben egészségügyi rendezvények és időnként kiállítások szervezése. Alkalmanként, előre nem tervezetten koncerteket és bálakat is szerveznek.

1.4. Integrált közösségi és szolgáltató terek (IKSZT-ék)

A Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium 2008-ban az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program keretében hirdetett pályázatot az „Integrált Közösségi és Szolgáltató Tér (továbbiakban: IKSZT) cím” elnyerésére.⁹ A pályázat célja a vidéki lakosság megtartása érdekében a helyben elérhető alapszolgáltatások körének bővítése, minőségének és hozzáférhetőségének javítása. Ez a pályázat többfunkciós szolgáltató központok létrehozásával, a többnyire kihasználatlan épületek felújításával és műszaki korszerűsítésével valósult meg aztán. Pályázatot az 5000 fő alatti települések önkormányzatai, nonprofit szervezetek, egyházi jogi személyek, többcélú kistérségi társulások adhatták be. A kutatásunk vonatkozásában releváns kitétel, hogy a nyertes IKSZT cím tulajdonosainak többek között olyan szolgáltatásokat kellett megvalósítania,

⁹ Pályázati felhívás Integrált Közösségi és Szolgáltató Tér Cím elnyerésére. Kódszám: IKSZT/2008/1. [http://umvp.kormany.hu/download/d/8e/30000/IHpf_2008_\(VII_18\)_P%C3%A1ly%C3%A1zati_felh%C3%ADv%C3%A1s_Integr%C3%A1lt_K%C3%B6z%C3%B6ss%C3%A9gi_%C3%A9s_Szolg%C3%A1ltat%C3%B3_T%C3%A9r_e%C3%ADm_elnyer%C3%A9s%C3%A9re.pdf](http://umvp.kormany.hu/download/d/8e/30000/IHpf_2008_(VII_18)_P%C3%A1ly%C3%A1zati_felh%C3%ADv%C3%A1s_Integr%C3%A1lt_K%C3%B6z%C3%B6ss%C3%A9gi_%C3%A9s_Szolg%C3%A1ltat%C3%B3_T%C3%A9r_e%C3%ADm_elnyer%C3%A9s%C3%A9re.pdf). Hozzáférés dátuma: 2017. 05. 03.

mint ifjúsági közösségi programok szervezése, ifjúságfejlesztéssel kapcsolatos folyamatok generálása és folyamatkövetése, ifjúsági információs pont működtetése, internet hozzáférés biztosítása, könyvtári és információs szolgáltatások biztosítása, közművelődési programok szervezése. A nem kötelezően ellátandó feladatok között szerepelt a közösségfejlesztési folyamatok generálása, tanoda tér kialakítása, gyermekek (különösen a 0–5 éves korosztály) foglalkoztatását biztosító helyiség kialakítása, csatlakozás a biztos kezdet programhoz, egészségfejlesztési programok szervezése. Ebben a működési formában lényegében lehetőség van szinte valamennyi roma közösségi ház típusának egymásba kapcsolódására: hagyományos közösségi szintér a tevékenység alapján, tanoda és biztos kezdet gyermekház. Úgy gondoljuk az IKSZT-ék a régebbi típusú, ma már korszerűtlennek mondható művelődési házak korszerűsítésére, pótlására jöttek létre. A helyi igényeknek megfelelően nyújtanak modern közszolgáltatásokat, egyben befogadják a civil és üzleti szféra rendezvényeit és szolgáltatásait. Az IKSZT-ék fő tevékenysége kulturális, közművelődési jellegű, azonban hangsúlyos benne az oktatási és nevelési tevékenység is (*Pályázati Felhívás 2008*).

1.5. Cigány Nemzetiségi Iskola

Vizsgálatunkban mindössze egy nemzetiségi iskolát találtunk (Kalyi Jag Roma Nemzetiségi Gimnázium Szakgimnázium, Szakközépiskola Alapfokú Művészeti Iskola és Felnőttoktatási Intézmény).¹⁰ Az iskola alapvető céljának a roma kultúra hagyományainak ápolása mellett, az alapvető értékeket képviselő középműveltségű értelmiség képzését és társadalmi integrációját jelölte meg. Az iskola alapfokú ismereteket közvetít az általános iskola 7. és 8. osztályát be nem fejezett (felzárkóztató képzés) illetve a 8. osztályt befejezett 14–25 éves fiatalok részére. Ezek a fiatalok többségükben állami középfokú oktatásban nem vesznek részt, illetve szakképtelenek. Az iskola számára fontos a cigány identitástudat megőrzése is, a roma hagyományok, a kultúra és művészetek ápolása, megőrzése és átadása a hagyományos tananyag mellett. Valamennyi iskolatípusban általános műveltséget megalapozó oktatás és nemzeti-etnikai kisebbségi nevelés és oktatás folyik. Kiemelt szerepet kap a cigány nyelv oktatása és nyelvvizsga megszerzése a diákok részére. A szakgimnáziumban és a szakközépiskolában a szakmai képzés eredményeként szakmai vizsgát és érettségit tehetnek a tanulók. Az általános iskolát elhagyók számára felzárkóztató képzéseket szerveznek. Az intézmény országos beiskolázású, nyitva áll más nemzetiségű, más állampolgárságú vagy bevándorló fiatalok számára is. Szerveznek képzéseket a sajátos nevelési igényű részképesség zavarokkal küszködő, hátrányos helyzetű (főként roma) fiatalok részére is. Az alapfokú művészetoktatás a művészi készségeket fejleszti és segít az elsősorban roma hagyományok ápolásában, a nemzeti értékek megőrzésében, a különböző kultúrák iránti nyitottság kialakításában (*Pedagógiai program 2016*).

¹⁰ Az iskola 1992-ben alakult meg, fenntartója a Kalyi Jag Roma Művészeti Inter-Európai Integrációs, Foglalkoztatási és Oktatásfejlesztési Közhasznú Egyesület. A vizsgálat időszakában az iskola központja Budapesten működött, 2 további telephelye pedig Kalocsán és Miskolcon üzemelt.

2. SZOCIOKULTURÁLIS TEVÉKENYSÉGEK A ROMA KÖZÖSSÉGI SZÍNTEREKBEN

Kutatási hipotéziseink között szerepelt, hogy a társadalmi integrációt¹¹ szolgáló szociokulturális tevékenységek napjainkban már meghatározóak a közösségi szinterek életében. *A vizsgálat alapján bebizonyosodott számunkra, hogy a szinterek társadalmi integrációs szerepkörüket lényegében az empirikus vizsgálatban feltárt szociokulturális tevékenységükön keresztül töltik be. A szociokulturális tevékenységeken a szintereken jelentkező kulturális-közművelődési, oktatási-nevelési, szociális és egészségügyi feladatokat értjük.*

A kulturális-közművelődési tevékenységek közé tartoznak a koncertek, bálók, diszkók, író-olvasó találkozók szervezése, a civilek kulturális rendezvényei, táboroztatás, családi napok szervezése, sport, színházi rendezvények, szakkörök, kiállítások, vallási szervezetek kulturális rendezvényei, szabadidős programok szervezése a gyerekek és felnőttek részére, valamint további speciális feladatként a közösségfejlesztés. Az oktatási, nevelési és képzési tevékenységek körbe tartoznak a gyermekek és felnőttek oktatása és nevelése, napközi, a fejlesztő pedagógus által ellátott tevékenység, a logopédiai és felzárkózással kapcsolatos tevékenység. Az egészségügyi tevékenységek közé soroljuk a védőnői és orvosi szolgáltatásokat a szintér falain belül, az egészségvédelemmel kapcsolatos rendezvényeket, programokat és előadásokat. A szociális feladatok közé pedig a családgondozói, a roma családok mentorálásával, az életvezetéssel, a mindennapi praktikus tanácsadással kapcsolatos tevékenységeket soroltuk.

Az 1. táblázatban található tevékenységek szerves és fontos részei annak a komplex feladatsornak, amit roma házak társadalmi integrációs céljai és feladatrendszerük részeként megvalósítanak. A legjelentősebb feladatok azok, amelyeket elsősorban a gyerekek felzárkózására és a roma családok segítésére, a társadalomba való integrálására szolgálnak. Állandóan jelentkező, elsősorban a roma gyerekek fejlődését segítő tevékenység a fejlesztő pedagógusi (13 db), a logopédusi (10 db). A roma családokat, azok társadalmi integrációját elsősorban a családgondozói és közösségfejlesztői feladatok segítik (10-10 db).

A legjellemzőbb feladatok a közösségi szintérben teljes munkaidőben foglalkoztatott dolgozók számára elsősorban a szintér működésével, fenntartásával, valamint ebben az esetben is a gyerekek felzárkózásával és a roma családok társadalmi integrációjával kapcsolatosak (2. táblázat). Az 1. táblához képest rendszeres, illetve állandó tevékenységként jóval nagyobb arányban fordulnak már elő a szabadidő szervezésével kapcsolatos feladatok: programszervezés és lebonyolítás, gyerekek számára szabadidős programok. A legjellemzőbb állandó, a társadalmi integrációt segítő szakmai tevékenységek közé tartoznak még a gyerekek számára szervezett fejlesztő programok és a roma családok részére végzett mentorálási feladatok is.

A táblázatok alapján megállapíthatjuk, hogy a felzárkózást és a társadalmi integrációt szolgáló programok esetében állandó, illetve rendszeresen jelentkező tevékenységként a gyerekek oktatása és a felnőttképzés jelentkezik. A civil szervezetek romákat segítő rendezvényei és a jogi tanácsadás, ha kisebb arányban is, de úgyszintén állandó és rendszeres tevékenység a szinterek életében.

¹¹ A szakirodalom tanulmányozása és a kutatás alapján is azt tapasztaljuk, hogy társadalmi integráció fogalmának és gyakorlatának egyelőre nem létezik társadalomtudományos elmélete. A cigányok társadalmi integrációs útját bemutató mű, szöveggyűjtemény nem ismeretes számunkra.

Tevékenységek gyakorisága a munkaszervezés, részmunkaidős és a megbízásos szervezéses dolgozók esetében	Egyáltalán nem jelentkezik	Alkalmanként, előre nem tervezetten jelentkezik	Időnként félévente, évente jelentkezik	Rendszeresen, havonta, kéthavonta jelentkezik	Állandó, mindennap, hetente je- lentkezik	Összesen
jogász	26	1	0	2	3	32
pszichológus	22	1	2	4	3	32
fejlesztő pedagógus	19	0	2	5	6	32
logopédus	22	0	4	0	6	32
család gondozó	23	0	0	5	4	32
közösségfejlesztő	22	0	1	3	6	32
művelődésszervező	22	1	3	4	2	32
védőnő, orvos	28	1	2	0	1	32
életvezetési tanácsadó	30	0	0	0	2	32
takarító	5	0	6	6	15	32

1. TÁBLÁZAT Tevékenységek gyakorisága színterekben a munkaszervezéses, részmunkaidős és a megbízásos szervezéses dolgozók esetében (fő)

Tevékenységek gyakorisága a teljes munkaidős, az önkéntes és a közfoglalkoztatott dolgozók esetén	Egyáltalán nem jelentkezik	Alkalmanként, előre nem tervezetten jelentkezik	Időnként félévente, évente jelentkezik	Rendszeresen, havonta, kéthavonta jelentkezik	Állandó, mindennap, hetente jelentkezik	Összesen
programszervezési és lebonyolítási feladatok	2	1	2	12	15	32
adminisztráció	4	1	0	4	23	32
pályázatrás	15	8	4	2	3	32
pályázatrásban való közreműködés	7	12	6	2	5	32
takarítás	0	0	0	5	27	32
oktatásszervezés	11	2	4	4	11	32
tanácsadás	9	1	2	8	12	32
információs feladatok	6	1	2	5	18	32
roma családok mentorálása	11	0	0	2	19	32
gyerekek számára szabadidős programok	0	3	5	4	20	32
információs feladatok	6	1	2	5	18	32
roma családok mentorálása	11	0	0	2	19	32
gyerekek számára szabadidős programok	0	3	5	4	20	32

2. TÁBLÁZAT *Tevékenységek gyakorisága a színterekben teljes munkaidős, az önkéntes, és a közfoglalkoztatott dolgozók esetén (db)*

Programok fajtái	Feladatként egyáltalán nem jelentkeznek	Alkalmanként, előre nem tervezetten	Időn-kénti (félévente, évente)	Rendszeresen jelentkező, de nem állandó tevékenység (havonta, kéthavonta)	Állandó tevékenység, (mindennapi, heti)	Összesen
koncertek	20	6	6	0	0	32
bálok	22	5	5	0	0	32
diszkó	23	4	4	1	0	32
író-olvasó találkozók	27	2	3	0	0	32
civilek sz. rendezvényei	7	3	8	9	5	32
táboroztatás	11	1	17	3	0	32
gyerekek oktatása	4	0	1	4	23	32
felnőttképzés	10	3	7	6	6	32
családi napok	1	5	9	15	2	32
sport rendezvények	8	3	7	11	3	32
egészségügyi rendezvények	1	4	13	4	1	32
színházi rendezvények	17	3	11	1	0	32
jogi tanácsadás	16	4	1	6	3	32
színházi rendezvények	17	3	11	1	0	32
jogi tanácsadás	16	4	1	6	3	32

3. TÁBLÁZAT Közösségi színterek programjainak gyakorisága (db)

A hagyományosnak mondható közművelődési események közül a koncertek, bálók, diszkók, író-olvasó találkozók, színházi rendezvények a színterek többségében már nem jelentkeznek a mindennapokban. *Kijelenthetjük, hogy a társadalmi integrációval és a felzárkózással kapcsolatos feladatok sokkal gyakoribbak, jellemzőbbek a színterek életében, mint a hagyományos közművelődés rendezvényei.* A roma közösségi színterek döntő többsége már szervezett korábban is oktatási, képzési programokat. Ez az adat is meggyőzően mutatja, hogy a színterek meghatározó tevékenysége ma már az oktatás és képzés. A programok arányaiban elsősorban a gyermekek részére zajlottak le (55%), de nem sokkal maradnak le a felnőttképzési, oktatási események sem (45%).

Fentieket erősítik meg a színterek vezetőivel történt interjúk tapasztalatai is. A válaszadók többsége a közösségi házak két legfőbb céljának a felzárkózást és a társadalmi integráció segítését gondolta. Itt szükséges megjegyeznünk, hogy a szakirodalom tanulmányozása és a kutatás alapján is azt tapasztaltuk, hogy a társadalmi integráció fogalmának és gyakorlatának egyelőre nem létezik társadalomtudományos elmélete. A cigányok társadalmi integrációs útját bemutató mű, szöveggyűjtemény sem ismeretes számunkra. Úgy gondoljuk, hogy éppen ezért is, a társadalmi integráció értelmezése és megközelítése nem volt egységes az adatközlők esetében. A roma közösségi házakban az integrációs folyamatok segítése nem egy esetben más felfogás alapján zajlik.

„Voltak olyan roma nők, hogy nem volt meg a hetedik, nyolcadik osztályuk. Nevelték otthon az öt-hat gyereket. Akkor utána úgy gondolták, hogy mégis elvégzik, mert már felnőttek, és szembe-sültek azzal, hogy nem tudnak elmenni még gyárba se dolgozni, mert akinek nincs meg a nyolc általánosa, nem veszik fel még a szalagra sem dolgozni. Vagy egyszerűen nincsen olyan szinten, hogy kitöltse, azokat a tesztek, amik ott a felvételhez kellene. Jelentkeztek először a hetedik, nyolcadik osztályos képzésre, nem álltak meg ott, amikor bejött a pedellus képzés. Négyen voltak olyanok, akik nálunk végezték a hetedik, nyolcadik osztályt, és most a pedellus képzést, mert dolgozni szeretnének.” (Vezetői interjú – Csillagház – Heves)

„Ha minden igaz, jövőre gimnáziumként, egy intézménynek telephelyet szeretnének biztosítani az épületben. Itt lehetőséget biztosítunk azoknak a fiataloknak, akik érettségizni szeretnének, de munka mellett, vagy egyéb elfoglaltság mellett tudják csak elvégezni ezt az iskolát.” (Vezetői interjú – Bhim Rao Tanoda– Szendrőlád)

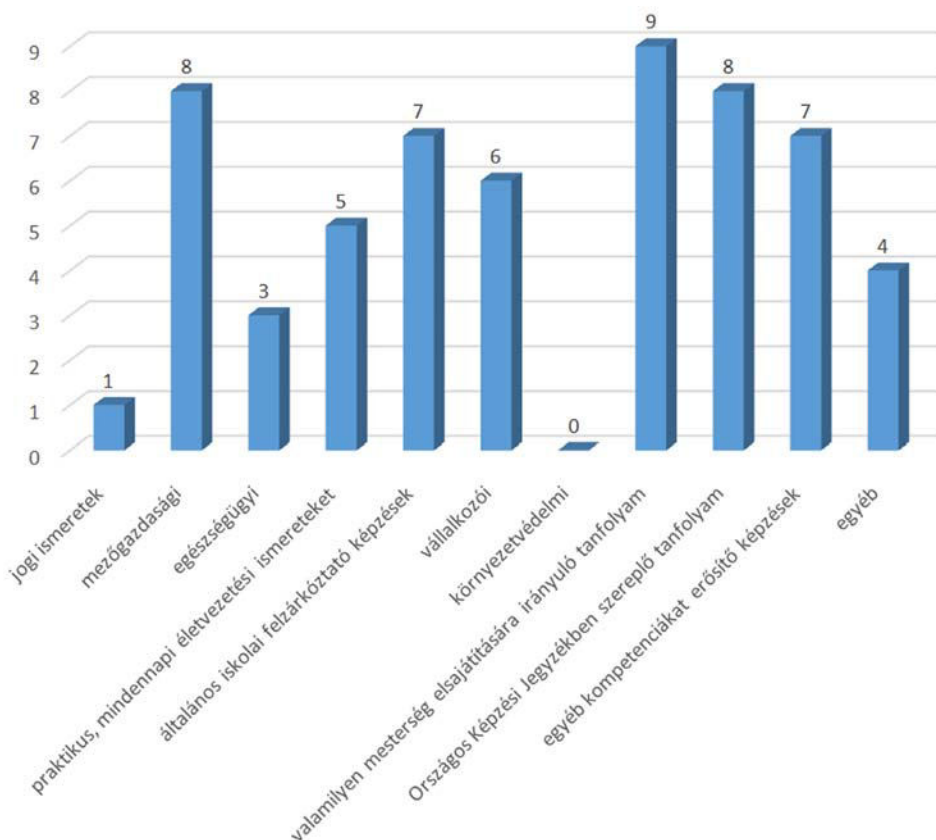
A házakban folyó szakmai munkát olyan szempontok határozzák meg, mint a település nagysága, történelmi-társadalmi múltja, a helyben jelentkező szükségletek milyensége és mennyisége, a színterek vezetőinek elméleti felkészültsége, gyakorlati tapasztalata, az együttműködés minősége és mennyisége a település önkormányzatával és intézményeivel, valamint az is, hogy a színterek milyen hagyományokkal rendelkeznek a társadalmi integrációs feladatok ellátása terén. Nagyon fontos észrevételként jelentkezett, hogy az oktatási és kulturális tevékenységet nem is szabad elkülöníteni egymástól, hiszen azok – a multikulturális nevelés pozitív példái alapján is – összefüggenek. A nevelési és oktatási folyamatokban természetesen jelen a kultúra is, a közművelődési programokban pedig szinte törvényszerűen megjelennek az oktatási, nevelési aspektusok is. Ugyanez jelentkezik a szociális és egészségügyi programok, fejlesztések esetében is. A színterek feladatuknak tekintik a roma és a magyar kultúra megismertetését és azok ápolását is, amit elsősorban a családi rendezvényeken, múzeumok, kiállítások látogatásán, kézműves foglalkozásokon, hagyományőrző rendezvényeken, kultúrát közvetítő eseményeken keresztül valósítanak meg. A látogatókat ez a közművelődési, kulturális közvetítési tevékenység segíti az igényesebb kulturális választás kialakulásának folyamatában, a világnézetük és ízlésük formálásában, választási szabadságuk kiterjesztésében.

„Elsősorban azért járunk ide, mert nekem a középső gyerek, a Gabika ide járt kézműves programra. A lánynak nagyon sokat segített a ház, amikor átment harmadikba. Segítettek sok mindenben, gyógyszerben és mosásban is. Nekem ez így jó.” (Látogatói kérdőív – 1. válaszadó – Csillag Szolgáltató Központ – Salgótarján)

A tolerancia és egymás elfogadása szempontjából nagyon fontos és jótékony hatása, hogy a színterekbe, főként a tanodákba, de a gyermekházakba is, nem csak roma gyerekek, hanem a többség többnyire hátrányos helyzetű gyermekei is járnak.

„Fontos egymás megismerése. Egy magyar családnak másabb szokásai vannak. Mi megismerjük az ő szokásaikat, ők megismerik a mi szokásainkat. El lehet lesni egymásnak a szokásait. (...) Hogy mindenki mindenkivel itt annyira közvetlen tud lenni, én ezzel tök jól elvagyok. Nem az a kép alakul ki, hogy Úristen, őneki fehérebb a bőrszíne, én miért beszélgessek vele? Hanem ez természetessé válik. Meg akarjuk egymást ismerni!” (Látogatói kérdőív – 2. válaszadó – Mazsola Biztos Kezdet Gyerekház – Tarnabod)

További kutatási hipotézisünként jelentkezett, hogy a színterekben a pedagógiai, oktatási, nevelési tevékenység a színterek egyik meghatározó tevékenységévé vált az elmúlt években. A vizsgálat alapján hipotézisünket igaznak fogadtuk el.

1. ÁBRA Képzések a felnőttek részére (db)

A régióban a felnőttek részére 2015–2016-ban összesen 58 képzést és programot szerveztek. Ezekben a legnagyobb arányban a valamilyen mesterség elsajátítására irányuló képzés valósult meg (9 db). Népszerűek voltak a mezőgazdasággal kapcsolatos és az Országos Képzési Jegyzékben (OKJ) szereplő képzések is (8-8 db). A sorrendben az általános iskolai felzárkóztató és az egyéb kompetenciákat erősítő képzések következnek (7-7 db). Vállalkozói képzés 6 esetben, a mindennapi életvezetési ismeretek oktatás pedig 5 alkalommal valósult meg.

Képzések, programok	Megyeszékhely	Város	Község	Összesen
jogi ismeretek	0	1	0	1
mezőgazdasági	0	1	7	8
egészségügyi	0	1	2	3
praktikus, mindennapi életvezetési ismeretek	0	2	3	5
általános, iskolai felzárkóztató képzések	2	2	3	7
vállalkozói	0	2	4	6
valamilyen mesterség elsajátítására irányuló tanfolyam	0	3	6	9
Országos Képzési Jegyzékben szereplő tanfolyam	0	4	4	8
egyéb kompetenciákat erősítő képzések	0	3	4	7
egyéb	1	1	2	4

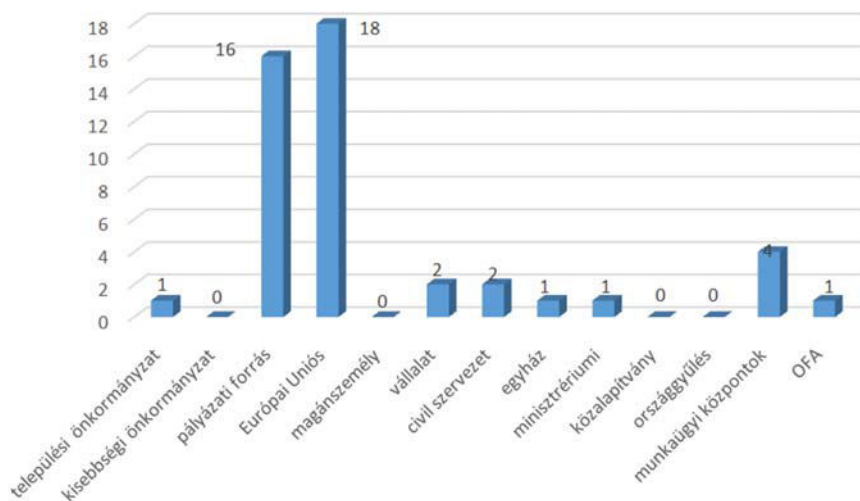
4. TÁBLÁZAT Képzések, programok a felnőttek részére a vizsgált településtípusokon (db)

A legnagyobb kínálattal a községek rendelkeztek, hiszen szinte valamennyi képzési fajtaban szerveztek képzéseket. A legnagyobb számban, a kistéleplések természetföldrajzi elhelyezkedéséből adódóan, a mezőgazdasági jellegű képzések szerveződtek (7 db). Ezt követte a valamilyen mesterség elsajátítására irányuló tanfolyam 6 esetben. A vállalkozói és az OKJ-s tanfolyamok és az egyéb kompetenciákat erősítő képzések azonos arányban jelentkeztek (4-4-4 db). Meg kell említenünk még a praktikus, mindennapi ismeretek átadását szolgáló képzéseket és az általános iskolai felzárkóztató képzéseket is (3-3 db).

Véleményünk szerint a megyeszékhelyek közösségi szintereiben azért valósultak meg ilyen kis számban a képzések, mert a képzési kínálat nagysága, a felnőttképzési szervezetek számossága, minősége és mennyisége a megyeszékhelyeken nem igényelte azt. A községekben nincsenek jelen a felnőttképzési intézmények és szervezetek, éppen ezért a helyi szükségletekre építve, a kistéleplések kisebbségi közösségi szinterei vállalták ezt a felnőttképzési feladatot.

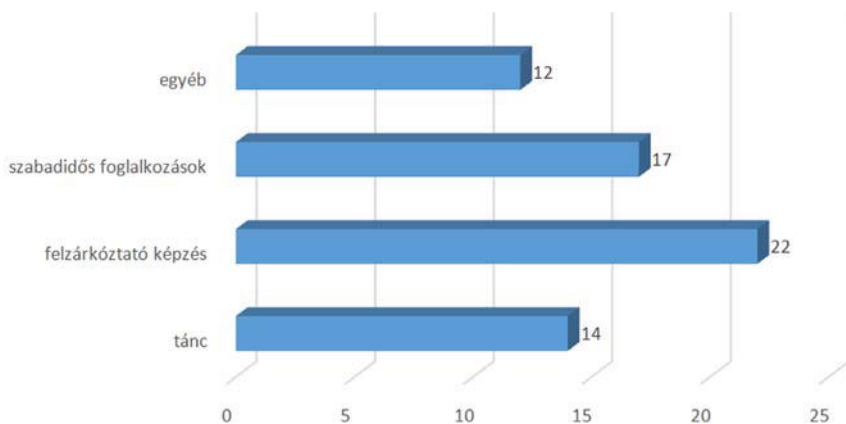
Fentiek alapján két nagy képzési típust különíthetünk el. Az első típusba sorolhatjuk azokat az oktatási és képzési programokat, amelyek elsősorban a társadalmi integrációt segítik elő

(mesterség elsajátítására irányuló tanfolyam, OKJ-s képzések, általános iskolai felzárkóztató képzés, vállalkozói ismeretek). A képzések második fajtájaként pedig a mindennapi életet segítő azt megkönnyítő képzésekről beszélhetünk (egyéb kompetenciákat erősítő, mindennapi életvezetést segítő, mezőgazdasági, egészségügyi képzések).

2. ÁBRA A felnőttek részére szervezett képzési és oktatási programok pénzügyi forrásai (db)

A rendelkezésre álló források közül az uniós alapúak a legfontosabbak (18 db). Ezt követik a hazai pályázatok (16 db) és a munkaügyi központok pénzügyi forrásai (4 db). Vállalatok, civil szervezetek azonos számban finanszírozták a programokat (2-2 db). Az egyházi, minisztériumi és az Országos Foglalkoztatási Közhasznú Nonprofit Alapítvány és a települési önkormányzat támogatásai lényegében elvétve fordulnak elő.

3. ÁBRA Képzések, programok gyerekek részére (db)

A gyermekek részére a vizsgált időszakban összesen 65 db programot szerveztek. Ennek többsége felzárkóztató képzés (22 db), szabadidős foglalkozás (17 db). Táncsal kapcsolatos képzés 14 esetben fordult elő. A gyerekeknek a kategóriákba sorolt programok mellett, egyéb, a helyi igényekre is reagáló tevékenységeket, programokat szerveztek a szinterek alkalmazottai. Ezek közül a művészetpedagógiai, informatikai és digitális kompetencia, sport foglalkozás, zenei, korrepetálás, roma filmes tábor, farsang, szüreti bál, babamasszázs programokat emelhetjük ki (12 db).

Képzések, programok	Megye- székhely	Város	Község	Összesen
tánc	4	3	7	14
felzárkóztató képzés	6	7	9	22
szabadidős program	5	3	9	17
egyéb	4	2	6	12
összesen	19	15	31	65

5. TÁBLÁZAT Képzések, programok gyerekek részére a vizsgált településtípusokon (db)

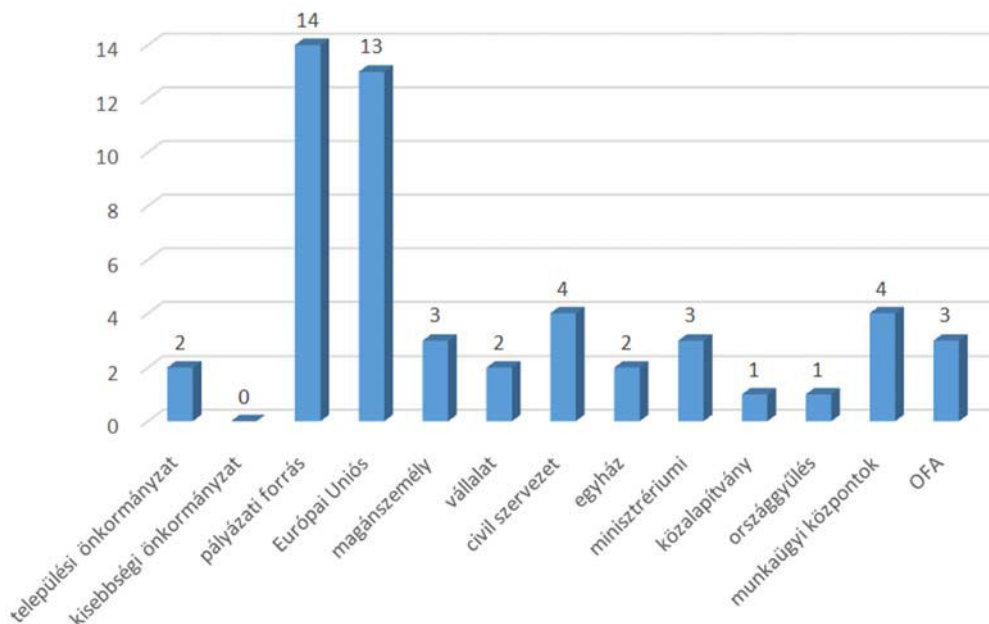
A megyeszékhelyeken a legnagyobb arányban a felzárkóztató képzések jelentkeztek (6 db). A szabadidős foglalkozások 5 alkalommal, a táncsal kapcsolatos programok pedig négy alkalommal kerültek megrendezésre. A városokban is a felzárkóztató képzések vannak jelen a legnagyobb számban (7 db). A községekben a felzárkóztató képzések és a szabadidős foglalkozások hasonló magas számmal szerepelnek a többihez viszonyítva (9-9 db).

A roma közösségi szinterek a gyermekek részére elsősorban felzárkóztató képzéseket szerveznek. A régióban, valamennyi megyében és településen, ezek az elsődleges programok a gyerekek számára. A felzárkóztató képzések mellett nagyon fontosak az értékátadó, viselkedésmintákat is bemutató szabadidős programok is. Ezek a foglalkozások egyben tehermentesítik a szülőket, lényegében napköziként is működnek. Nagy az érdeklődés a művészeti foglalkozások, programok iránt is. A gyerekek részére bonyolított egyéb programok számaránya mutatja azt a tartalmi sokszínűséget is, amit a szinterek a gyerekek számára biztosítanak.

A vezetőként dolgozó interjúalanyok esetében a legtöbb válaszadónál célként a gyermek-központúság, a hátrányos helyzetű gyerekekkel való kiemelt törődés, a gyerekszegénység csökkentése és a családi védőháló erősítése jelenik meg. Fontos szempont a differenciált bánásmód, az életre való felkészítés, a pedagógia szempontok érvényesülése, az esélyegyenlőség és a szociális érzékenység is. A válaszadók azt is jelezték, hogy a pedagógiai tervezési munkát nehezíti a közoktatási rendszer folyamatos változása. *A szinterek alapítói és vezetői számára is világos, hogy a hagyományos, ma már szegregatív iskolatípus keretei közé egyáltalán nem, vagy csak nagyon nehezen szorítható be a hátrányos helyzetű gyerekek felzárkóztatásához szükséges differenciált bánásmód. Az adatközlők véleménye szerint, a közösségi szintereknek olyan feladatot is vállalniuk kell (pl. készség-, és kompetenciafejlesztés), amelyet a közoktatási intézményrendszer*

nem képes ellátni. A roma közösségi színterekben rejlő nagy lehetőség, hogy egyénileg is tudnak és képesek bánni a színterekbe járó gyerekekkel és felnőttekkel. Ez a differenciált bánásmód megjelenik ugyanitt a társadalmi integrációs és felzárkózási feladatok szociális, egészségügyi, oktatási, nevelési és kulturális dimenzióiban is. Ezeknek a tevékenységeknek a pozitív hatása már rövid távon is jelentkezik.

„Látszódik azokon a gyerekeken, pozitív értelemben, hogy ők tanodásak. Másabb a viselkedésük. Elvisszük őket sok helyre, sok mindent látnak ezáltal, ők is már úgy vannak, hogy lehet máshogy is élni, mint ahogy most élnek. Kazán elég súlyos a helyzet, rengeteg az olyan cigányember, aki munkanélküli generációk óta, a helyzetét kilátástalannak tartja. Ezek a gyerekeknek már mások. Ha van a faluban egy ilyen rendezvény, szemmel látható, hogy kik azok, akik hozzánk jártak tanodázni, mert ők máshogy öltözködnek és viselkednek.” (Vezetői interjú – Segítő Kéz Tanoda – Sajókaza)

4. ÁBRA A gyerekek részére szervezett programok, pénzügyi forrása (db)

A gyermek részére szervezett oktatási és képzési programok finanszírozása, a felnőtt programokhoz hasonlóan, elsősorban uniós (13 db) és hazai pályázati forrásokon (14 db) keresztül történik. Ezeket követik sorrendben a civil szervezetek képzési támogatásai és a munkaügyi központok forrásai (4-4 db). A magánszemélyek és a minisztériumok azonos számban támogatják a programokat (3-3 db.) Kisebbségi arányban, de az egyház és a vállalatok is biztosítanak pénzügyi támogatást (2-2 db).

3. ÖSSZEFOGLALÁS, JÖVŐKÉP, JAVASLATOK

A vizsgálatok alapján a roma közösségi házak elsősorban, bár nem kizárólagosan a roma lakosság szükségleteinek kielégítésére szolgáló, komplex szolgáltatást nyújtó, közösségi szintűek. Tevékenységük a társadalmi és oktatási integrációt, a helyi, főként kisebbségi közösségek szervezését és fejlesztését, a roma kisebbséghez tartozók kulturális örökségének megőrzését, ápolását és közvetítését, valamint a roma közösségek közművelődését szolgálja. Ma már a társadalmi integrációval és a felzárkózással kapcsolatos feladatok gyakoribbak a szinterek életében, mint a hagyományos közművelődés rendezvényei. A roma közösségi házakban zajló pedagógiai, oktatási, nevelési tevékenység a szinterek egyik meghatározó tevékenységévé vált az elmúlt években. A ma már szegregatívnak mondható magyar iskolarendszer kereteibe az esetek többségében nem fér bele a hátrányos helyzetű gyerekek felzárkózásához szükséges differenciált oktatás és nevelési tevékenység. Ezt a hiást a roma közösségi szinterek szocio- és multikulturális oktatási és nevelési tevékenységükkel képesek kitölteni. A felnőttek részére szervezett képzések alapvetően a társadalmi integrációt és a mindennapi életet segítik. A szinterek a gyermekek részére elsősorban felzárkóztató képzéseket szerveznek. Mindezek mellett nagyon fontosak az értékátadó, viselkedésmintákat is bemutató szabadidős programok is.

A roma közösségi házak vizsgálata alapján további lehetőség mutatkozik a pedagógiai tevékenység és az ott használt nevelési és oktatási módszerek elmélyültebb elemzésére is. Újabb kutatási célként jelentkezhethet, hogy a szinterekben milyen elméleti és módszertani alapok mentén valósítják meg a társadalmi integrációval és felzárkózással kapcsolatos pedagógiai tevékenységet, milyen tapasztalatokra és általánosítható következtetésekre tettek szert. Vizsgálati szempont lehet az is, hogy egyrészt a differenciált, másrészt pedig a multikulturális nevelés milyen eszköztárával rendelkeznek a közösségi szinterek munkatársai. A roma közösségi házak létét és működését alapvetően a finanszírozás esetlegessége és ciklikussága veszélyezteti. Éppen ezért rendkívül fontos, hogy hasonlóan a közművelődési és közgyűjteményi normatívához, a szinterek – bizonyos szervezeti, tevékenységbeli és infrastrukturális feltételek és garanciák megléte esetén – normatív állami finanszírozásban részesülhessenek. Ennek a kritériumrendszernek a kidolgozásához olyan szakmai bizottságra lenne szükség, amelynek tagjai, többek között a roma közösségi házak tapasztalt és felkészült tagjai lehetnének. A szakmai munka elmélyítésére, a tapasztalatok és információk megosztására, az érdekérvényesítés fokozására javasolt a roma közösségi házakat, nem csak a tanodákat, hálózatba szervezni. A rendelkezésre álló humán erőforrás szakmai tudásának elmélyítésében sokat segítenének a részükre szervezett speciális tanfolyamok, képzések, konferenciák. Javasolt, hogy roma kultúrák közvetítő és roma közösségi ház vezetői képzés indulhasson a felsőoktatásban. Tudomásunk szerint nem működik a roma kisebbség vonatkozásában olyan országos hatáskörű kulturális és oktatási szakmai-módszertani központ, amely ezen a területen segíthetné a roma közösségi szinterek munkáját. Ennek létrehozása fontos lenne a hálózatosodás, a szakmai munka elmélyítése és az érdekérvényesítés fokozása érdekében is. A szakmai munka ergonomikus és szinergiában való ellátása érdekében folyamatos együttműködésre, egyeztetésekre és közös programok kialakítására lenne szükség a közművelődési, a közoktatási és a kisebbségi terület képviselői és szervezetei között.

FELHASZNÁLT IRODALOM

BANKS, J. A. – BANKS, C. A. M. (2011): *Handbook of research on multicultural education*. San Francisco, Jossey – Bass.

BANKS, J. A.: *Multiculturalism's Five Dimensions*. Michelle Tuckers' interview for the NEA Today's online readers. <https://www.learner.org/workshops/socialstudies/pdf/session3/3.Multiculturalism.pdf>. Hozzáférés dátuma: 2016. 10. 10.

BÁRDOSI MÓNKA – LAKATOS GYULÁNÉ – VARGA ALAJOSNÉ (2004): *A kultúra helyzete Magyarországon*. [Találkozások a kultúrával 4.] Budapest, Magyar Művelődési Intézet

CSOVCSOVICS ÉRIKA – FEJES JÓZSEF BALÁZS – KELEMEN VALÉRIA – SZÜTS NORBERT (2015): *Miért kell tanoda?* o.n. http://tanodaplatform.hu/wp-content/uploads/2014/04/miert_kell_tanoda.pdf. Hozzáférés dátuma: 2017. 05. 02. 17.

DUDÁS KATALIN – HUNYADI ZSUZSA (2005): *A hagyományos és a modern tömegkultúra helye és szerepe a kulturális fogyasztásban*. [Találkozások a kultúrával 6.] Budapest, Magyar Művelődési Intézet – MTA Szociológiai Kutató Intézet

FEJES JÓZSEF BALÁZS (2014): Mire jó a tanoda? *Esély* 26. évf. 4. sz. 29–56.

FEJES JÓZSEF BALÁZS – SZÜCS NORBERT (2016): A tanodaszféra és a TanodaPlatform kapcsolódási pontjai. In FEJES JÓZSEF – LENCSE MÁTÉ – SZÜCS NORBERT (szerk.): *Mire jó a tanoda?* www.tanodaplatform.hu. 13–14. Hozzáférés dátuma: 2016. 11. 10.

HIDY PÉTER (1997): *A magyar társadalom kulturális állapota*. Budapest, MTA Szociológiai Intézet

HUNYADI ZSUZSA (2005): *Kulturálódási és szabadidő eltöltési szokások, életmód csoportok*. [Találkozások a kultúrával 7.] Budapest, Magyar Művelődési Intézet – MTA Szociológiai Kutató Intézet

KÁLLAI ERNŐ (2010): *A nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának jelentése a kisebbségi kulturális jogok érvényesülésének vizsgálatáról*. <http://www.kisebbségiombudsman.hu/data/files/165788766.pdf>. Hozzáférés dátuma: 2016. 10. 06.

KAPITÁNY ÁGNES – KAPITÁNY GÁBOR (2009): A kultúra változása – Változások kultúrája. In ANTALÓCZY TÍMEA – FÜSTÖS LÁSZLÓ – HANKISS ELEMÉR (szerk.): *[Vész]jelzések a kultúráról*. Budapest, MTA PTI. 18–42.

LÁNYI ANDRÁS (2008): Esélyek és egyenlőtlenségek a pályázatfinanszírozásban. *Educatio* 17. évf. 4. sz. 526–538.

LUKÁCS GYÖRGY (2001): *Roma közösségi házak Magyarországon*. Kutatási beszámoló. Budapest, Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal

PONYI LÁSZLÓ (2017): *Közművelődés és a romák. Roma közösségi házak vizsgálata az Észak-magyarországi régióban*. Doktori értekezés. Témavezető: Dr. Kállai Ernő PhD. habil. Eszterházy Károly Egyetem Neveléstudományi Doktori Iskola. Eger. Kézirat. <http://disszertacio.uni-eszterhazy.hu/38/1/ponyi.1%C3%A1szl%C3%B3.disszert%C3%A1ci%C3%B3.pdf>

RAJNAI JUDIT (2012): Lehet másképp?! – avagy pedagógiai alternatívák a hátrányos helyzetű roma fiatalok nevelésében. *Új pedagógiai szemle* 62. évf. 11–12. sz. 54–75.

Felhasznált dokumentumok

1105/2007. (XII. 27.) Korm. határozat a Roma Integráció Évtizede Program Stratégiai Tervhez kapcsolódó, a 2008–2009. évekre szóló kormányzati intézkedési tervről

1430/2011. (XII. 13.) Korm. határozat a Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégiáról, valamint végrehajtásának a 2012–2014. évekre szóló kormányzati intézkedési tervéről

Internetes források

TanodaPlatform Hálózat. <http://tanodaplatform.hu>. Hozzáférés dátuma: 2018. 05. 25.

Biztos Kezdet Program. http://www.gyerekesely.hu/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=202. Hozzáférés dátuma: 2017. 05. 03.

Pályázati felhívás Integrált Közösségi és Szolgáltató Tér Cím elnyerésére. Kódszám: IKSZT/2008/1. [http://umvp.kormany.hu/download/d/8e/30000/IHpf_2008_\(VII_18\)_P%C3%A1ly%C3%A1zati_felh%C3%ADv%C3%A1s_Integr%C3%A1lt_K%C3%B6z%C3%B6ss%C3%A9gi_%C3%A9s_Szolg%C3%A1ltat%C3%B3_T%C3%A9r_c%C3%ADm_elnyer%C3%A9s%C3%A9re.pdf](http://umvp.kormany.hu/download/d/8e/30000/IHpf_2008_(VII_18)_P%C3%A1ly%C3%A1zati_felh%C3%ADv%C3%A1s_Integr%C3%A1lt_K%C3%B6z%C3%B6ss%C3%A9gi_%C3%A9s_Szolg%C3%A1ltat%C3%B3_T%C3%A9r_c%C3%ADm_elnyer%C3%A9s%C3%A9re.pdf). Hozzáférés dátuma: 2017. 05. 03. 17.

Kalyi Jag Roma Nemzetiségi Gimnázium Szakgimnázium, Szakközépiskola Alapfokú Művészeti Iskola és Felnőttoktatási Intézmény Pedagógiai Programja 2016. <http://www.kalyi-jag.hu/wp-content/uploads/2016/09/Kalyi-Jag-Pedag%C3%B3giai-%C3%A9s-Szakmai-Program-2016-2017.pdf>. Hozzáférés dátuma: 2017. 05. 03.

Jogszabályok

1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról